

ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา¹

ศิวาพร ใสสะอาด²

จากการศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา พบว่า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ตลอดจนมาตรการกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของประเทศไทยและต่างประเทศ ทำให้ผู้ศึกษาได้รับความรู้ความเข้าใจว่า การกระทำความผิดอาญานอกจากจะส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมแล้วยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ เสรีภาพ ชื่อเสียง ตลอดจนทรัพย์สินของบุคคลในสังคม จึงได้มีการกำหนดเป็นมาตรฐานสากลว่ารัฐควรจัดให้มีกระบวนการที่เอื้อต่อการที่ผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่รวดเร็ว เป็นธรรม ประหยัด และเข้าถึงได้ง่าย (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power Article 5)³ การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเป็นกลไกหนึ่งทางกฎหมายที่เข้ามามีบทบาทเพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการคุ้มครองสิทธิของตนหากได้รับความเสียหายจากกรณีที่มีการกระทำละเมิดอันเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็เพื่อให้ผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำความผิดภายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาไปได้ในคราวเดียวกัน ส่งผลให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไม่จำเป็นต้องไปดำเนินการยื่นฟ้องผู้กระทำความผิดรายเดียวกันนี้เป็นคดีแพ่งสามัญแยกต่างหากจากการยื่นฟ้องคดีอาญา

คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หมายถึง คดีแพ่งที่ฟ้องบังคับตามสิทธิเรียกร้องอันมีมูลฐานความรับผิดชอบเนื่องมาจากผลของการกระทำความผิดในทางอาญาโดยตรง ทำให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบในทางแพ่งด้วยไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดขึ้นกับชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย⁴ จึงได้มีการบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเฉพาะเพื่อใช้บังคับสำหรับการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไว้ในประมวล

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณฑิลา ภักดีคง และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปวีศรเลิศธรรมเทวี และรองศาสตราจารย์ ดร.ปริดา โชติมานนท์

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ชัช ชลวร, *ข้อพิจารณาประกอบพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา* (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2549), หน้า 1.

⁴ศรัชช ธีระชาญ และประทีป ทับอรรถานนท์, “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับคดีในคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา,” *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย* 13 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2563): 90.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหลายมาตรา เช่น มาตรา 44/1, 46 และ 47 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

จากการศึกษาทำให้ทราบว่ามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญายังไม่ชัดเจนและครอบคลุมหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ประเด็นปัญหาประการแรกคือ ปัญหาค่านิยมความหมายของผู้เสียหายในการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4,5 และ 6”

ตามบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในมาตราดังกล่าวเป็นบทบัญญัติเรื่องผู้เสียหายที่นำมาบังคับใช้กับเฉพาะคดีอาญาทั่วไปเท่านั้น มิได้บัญญัติชัดเจนแจ้งว่าให้นำมาตราดังกล่าวมาใช้ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วยหรือไม่อย่างไร และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็มิได้บัญญัติค่านิยมความหมายของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไว้โดยเฉพาะ จึงมีการนำเอาหลักเกณฑ์ค่านิยมของผู้เสียหายในคดีอาญาทั่วไปมาปรับใช้ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา โดยการอาศัยเทียบเคียงคำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นแต่ละคดีไปเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์เรื่องผู้เสียหายเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเพราะจะต้องนำมาพิจารณาเพื่อใช้สิทธิในการดำเนินคดีอาญาทุกขั้นตอน โดยเริ่มตั้งแต่การร้องทุกข์ การฟ้องคดี การยื่นคำร้องขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ รวมถึงการใช้สิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกา ก็ล้วนต้องพิจารณาถึงค่านิยมความหมายของผู้เสียหายทั้งสิ้นเพราะอาจจะกระทบต่ออำนาจฟ้องคดีอาญาได้ อีกทั้งปัญหาเรื่องอำนาจฟ้องในคดีอาญานั้น กฎหมายยังได้ให้ความสำคัญถึงขนาดกำหนดให้ปัญหาเรื่องผู้อำนาจฟ้องคดีเป็นปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ซึ่งศาลมีอำนาจในการพิพากษายกฟ้องโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหายได้เสียทีเดียว แม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นอ้างก็ตาม คำพิพากษาศาลฎีกาได้ให้ค่านิยมความหมายของผู้เสียหายในคดีอาญาทั่วไป ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 3 ประการ ได้แก่

1. มีการกระทำความผิดทางอาญาฐานใดฐานหนึ่งเกิดขึ้น
2. บุคคลนั้นได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดอาญาดังกล่าว
3. บุคคลนั้นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย

สำหรับหลักเกณฑ์ในประการที่ 3 ที่กำหนดให้บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ศาลฎีกาได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่าจะถือว่าบุคคลใดเป็น “ผู้เสียหาย” ก็ต้องปรากฏว่าบุคคลนั้นเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยด้วย กล่าวคือ บุคคลนั้นจะต้องไม่มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด หรือรู้เห็น หรือสมัครใจยินยอมให้เกิดการกระทำความผิดนั้น หลักในข้อนี้ที่มีมาจากหลักกฎหมายทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายว่า “ผู้ที่

มาพึงบารมีศาลยุติธรรมต้องมาด้วยมืออันบริสุทธิ์” นั่นเอง⁵ ต่อมาภายหลังได้มีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 บัญญัติเพิ่มเติมเรื่องการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญา แต่ก็ยังมีได้บัญญัติไว้ชัดเจนถึงคำนิยามความหมายของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาโดยเฉพาะ ทำให้ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาไม่มีคำนิยามความหมายที่จะนำหลักเกณฑ์ที่แน่นอนมาใช้บังคับโดยตรง รวมถึงจะทำให้มีการแปลความคำนิยามความหมายของผู้เสียหายเช่นเดียวกับคำว่าผู้เสียหายที่นำมาบังคับใช้กับคดีอาญาทั่วไปหรือไม่อย่างไร จึงเกิดปัญหาเกี่ยวกับคำนิยามความหมายของผู้เสียหายในการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาว่าหากผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาประสงค์จะยื่นคำร้องเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 จะต้องอาศัยการตีความคำนิยามกฎหมายของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาผ่านคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นแต่ละคดีไปเท่านั้น เห็นได้ว่าการบังคับใช้กฎหมายในลักษณะเทียบเคียงคำพิพากษาเป็นแต่ละกรณีไป ทำให้กฎหมายไม่มีความชัดเจนแน่นอน ขาดความน่าเชื่อถือ และทำให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาขาดหลักประกันการใช้สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างแท้จริงอันเป็นสิทธิที่กฎหมายบัญญัติรับรองไว้แล้ว โดยในช่วงแรกศาลฎีกาได้ตีความคำว่าผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาในทางจำกัดสิทธิ โดยวางหลักว่าผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญานั้นจะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ประการหนึ่งว่าจะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยเช่นเดียวกับผู้เสียหายในคดีอาญาโดยทั่วไป แม้ภายหลังจะมีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาได้ให้ความหมายของคำว่าผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญา ในทางเปิดโอกาสให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น โดยมีการอธิบายความหมายของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาว่าไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยดั้งเดิม แต่กระนั้นแล้วระบบกฎหมายของประเทศไทยเป็นระบบประมวลกฎหมาย (Civil law System) หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร คำพิพากษาของศาลฎีกาเป็นเพียงตัวอย่างของการปรับใช้กฎหมายเท่านั้น มิใช่บทบังคับในทางกฎหมาย จึงก่อให้เกิดความไม่แน่นอนทางกฎหมายว่าในภายภาคหน้าศาลฎีกาจะตีความตัดสินคำว่าผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาไปในแนวทางใด และยังก่อให้เกิดผลกระทบแก่ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาที่ได้ยื่นคำขอเรียกค่าสินไหมทดแทนในช่วงระยะเวลาที่ศาลฎีกาในคดีหลังจะมีคำพิพากษาเป็นแนวทางเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย ซึ่งต้องเสียสิทธิของตนไปเพียงเพราะได้ดำเนินการยื่นคำขอเรียกค่าสินไหมทดแทนก่อนมีคำพิพากษาศาลฎีกาในภายหลังตัดสินกลับแนวทางเดิมเท่านั้น อีกทั้งรัฐไม่อาจเยียวยาความเสียหายในกรณีที่ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญาจะต้องใช้ทุนทรัพย์ของตนไปฟ้องเป็นคดีแพ่งอีกคดีหนึ่งต่างหากด้วยตนเอง

⁵ วิเชียร ดิเรกอุดมศักดิ์, กฎหมาย วิ.อาญาพิสดาร เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงจันทร์การพิมพ์, 2568), หน้า 7-8

ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) โดยกำหนดนิยามและขอบเขตของคำว่า “ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา” ให้ชัดเจนว่า ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามีค่านิยมความหมายและมีหลักเกณฑ์อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับระบบกฎหมายของประเทศไทยซึ่งเป็นระบบกฎหมายประมวลกฎหมาย (Civil law System) หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายในเรื่องการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาและยังเป็นการสอดคล้องกับการรับรองสิทธิของผู้เสียหายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ประเด็นปัญหาประการต่อมาคือ ปัญหากระบวนการแจ้งสิทธิการยื่นคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียงหรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มีกรสืบพยานให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้องตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะ โจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่าคำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความในมาตรา 43 แล้ว และผู้เสียหายจะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้

ตามบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในมาตราดังกล่าวมิได้บัญญัติเรื่องระยะเวลาการแจ้งสิทธิและผู้มีหน้าที่ในการแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาทราบถึงสิทธิของตน ทั้งที่เป็นบทบัญญัติสำคัญที่เปิดช่องทางให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาสามารถยื่นคำขอให้ใช้สิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ โดยไม่ต้องฟ้องเป็นคดีแพ่งแยกต่างหากจากคดีอาญาอีก เพื่อให้เกิดความสะดวก รวดเร็ว ทำให้ศาลสามารถดำเนินการสอบสวนพิจารณาคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญาไปได้ในคราวเดียวกัน อีกทั้งทำให้ข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในมูลคดีอันเป็นมูลละเมิดอย่างเดียวกันเป็นไปทิศทางในเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติกลับพบปัญหากระบวนการแจ้งสิทธิการยื่นคำร้องขอให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. ระยะเวลาการแจ้งสิทธิในการเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายทราบ
2. ผู้มีหน้าที่แจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายทราบ

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นเรื่องกระบวนการยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแต่กลับไม่ได้บัญญัติเรื่องระยะเวลาการแจ้งสิทธิและผู้มีหน้าที่ดำเนินการไว้โดยเฉพาะ ทำให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไม่สามารถยื่นคำขอเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ได้ทันในช่วงระยะเวลาก่อนที่ศาลจะเริ่มสืบพยานหรือก่อนที่ศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาเพราะไม่ทราบถึงสิทธิดังกล่าวอย่างทันทั่วถึง หรือแม้จะได้ทราบถึงสิทธิก็มักจะทราบในระยะกระชั้นชิดกับวันนัดสืบพยานของศาลในคดีอาญา ทำให้ไม่อาจจัดเตรียมคำขอเพื่อเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนได้ทันและหากประสงค์จะแต่งตั้งทนายความเพื่อเข้ามาดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแทนตน ซึ่งจะต้องจัดเตรียมเอกสารหลักฐานต่างๆ มีความจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาทำให้ไม่อาจดำเนินการได้ทันเช่นเดียวกัน ส่งผลให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต้องเสียสิทธิของตนซึ่งเป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองไว้โดยเฉพาะแล้วไปโดยปริยาย และในบางกรณีหากเป็นคดีที่มีการพิจารณาแบบรวบรัด เนื่องจากจำเลยในคดีอาญานั้นให้การรับสารภาพต่อศาลในวันที่พนักงานอัยการ โจทก์ได้ยื่นฟ้องคดี ทำให้ในวันเดียวกันนั้นศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาหลังการพิจารณาเสร็จสิ้นในวันดังกล่าวทันที เป็นเหตุให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไม่อาจยื่นคำขอเพื่อเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเข้ามาในคดีอาญาได้ทันเช่นเดียวกัน ส่งผลให้ผู้เสียหายจะต้องไปดำเนินการยื่นฟ้องจำเลยรายเดียวกันนั้นเป็นคดีแพ่งอีกคดีหนึ่งต่างหาก อันเป็นการผลักภาระไปยังผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่จะต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีและเสียเวลาในการฟ้องคดีแพ่งต่อศาลเป็นอีกคดีต่างหาก ปัญหาดังกล่าวเห็นได้ว่าไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของบทบัญญัติกฎหมายซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องคดีอาญาไม่จำเป็นต้องเสียทุนทรัพย์ส่วนตนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการยื่นฟ้องคดีแพ่งเป็นอีกคดีต่างหาก อีกทั้งบทบัญญัติดังกล่าวก็มิได้บัญญัติให้ชัดเจนว่าให้เจ้าหน้าที่หน่วยงานใดเป็นผู้มีหน้าที่แจ้งถึงสิทธิ นั้นให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาทราบถึงสิทธิของตน ความไม่ชัดเจนของกระบวนการแจ้งสิทธิเกี่ยวกับคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนี้ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปในแต่ละกรณีเท่านั้น โดยหากเห็นว่าขณะนั้นอยู่ในระยะเวลาตามกฎหมายก็ดำเนินการแจ้งสิทธิให้แก่ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาทราบโดยทันที แต่ก็พบว่าในบางกรณีกลับไม่มีการแจ้งสิทธิให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาได้ทราบถึงสิทธิของตนจนกระทั่งล่วงพ้นระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดแล้ว รวมถึงในบางกรณีผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเข้าใจว่าการยื่นคำขอเพื่อเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนนั้นสามารถทำได้ตลอดระยะเวลาของการดำเนินคดีอาญา เห็นได้ว่าทั้งปัญหาเรื่องกระบวนการแจ้งสิทธิและความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนนี้เอง ทำให้ผู้เสียหายจะต้องเสียสิทธิของตนทั้งที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติรับรองไว้ให้แล้ว

ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เพื่อแก้ไขปัญหามีการแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาทราบ โดยชัดเจนตั้งแต่ใน

ขั้นตอนการนำคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาขึ้นสู่กระบวนการศาล และเป็นการแก้ไขปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐให้เกิดความชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่รัฐหน่วยงานใดจะเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อป้องกันการผิดพลาดในทางปฏิบัติโดยให้อำนาจศาลในการมีคำสั่งแก้ไขได้ แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญามีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักการคุ้มครองของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาให้ได้รับการเยียวยาอย่างเป็นธรรม สะดวก รวดเร็ว และประหยัด อีกทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติดังกล่าว ยังเป็นการแก้ไขปัญหาช่องว่างของกฎหมายและเพื่อให้ระบบการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเกิดความเป็นธรรมสอดคล้องกับหลักการของรัฐธรรมนูญอันจะนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายอย่างแท้จริงในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้ระบบกฎหมายของประเทศไทยมีมาตรฐานสอดคล้องกับแนวทางของประเทศอังกฤษและสาธารณรัฐฝรั่งเศสที่กำหนดให้เจ้าหน้าที่รัฐมีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายในการยื่นคำร้องขอใช้คำสั่งใหม่ทดแทนตั้งแต่ชั้นเริ่มต้นคดี

ประเด็นปัญหาประการสุดท้ายคือ ปัญหาการพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 บัญญัติว่า “ให้ศาลใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยชั้นน้ำหนักพยานหลักฐานทั้งปวง อย่าพิพากษาลงโทษจนกว่าจะแน่ใจว่ามีการกระทำผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น เมื่อมีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย”

ตามบทบัญญัติข้างต้นจะเห็นว่า บทบัญญัติดังกล่าวในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามิได้บัญญัติว่าหากเป็นกรณีศาลมีคำพิพากษาให้จำเลยชนะคดีด้วยเพราะมีเหตุสมควรให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลยจะไม่มีผลผูกพันผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา บทบัญญัตินี้ดังกล่าวได้กำหนดบังคับให้ศาลในคดีแพ่งจำต้องถือข้อเท็จจริงที่อยู่คดีแล้วในคดีอาญาเท่านั้น หากเป็นกรณีพนักงานอัยการซึ่งเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาซึ่งกฎหมายให้ถือว่าเป็นการดำเนินการแทนผู้เสียหายด้วยนั้น เมื่อมีการสืบพยานและศาลที่พิจารณาคดีชี้ขาดว่ามีความสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องโจทก์หรือไม่ จึงยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยและมีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ ส่งผลให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจะต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงในคดีนั้นด้วย อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติกลับพบว่า ในบางกรณีปัญหาดังกล่าวอาจเกิดจากการที่พนักงานอัยการ โจทก์ขาดเอกสารหรือพยานหลักฐานที่เป็นประเด็นสำคัญในคดีเนื่องจากในสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนชั้นตำรวจไม่ปรากฏเอกสารหรือพยานหลักฐานดังกล่าว พนักงานอัยการจึงไม่อาจนำเสนอพยานหลักฐานนั้นต่อศาลได้ ส่งผลให้การสืบพยานของพนักงานอัยการในคดีอาญาอาจไม่มีน้ำหนักเพียงพอถึงขั้นมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาที่ศาลจะมีคำพิพากษาลงโทษจำเลยว่าได้กระทำความผิดตามฟ้องโจทก์ หรือเกิดจากการสืบพยานของพนักงานอัยการไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ขั้นมาตรฐานที่กฎหมาย

กำหนดไว้จึงเป็นเหตุให้ศาลมีพิพากษายกฟ้องพนักงานอัยการ โจทก์ได้เช่นกัน และเมื่อศาลมีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์เท่ากับจำเลยชนะคดีแล้ว ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็ต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วย จึงทำให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไม่ได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน จะเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาดังกล่าวเป็นการดำเนินคดีระหว่างผู้พิพากษา กับพนักงานอัยการ โจทก์เท่านั้น ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่ไม่ได้ยื่นคำร้องขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการก็เปรียบเสมือนเป็นบุคคลภายนอกคดีแต่จะต้องผูกพันข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วย จึงเกิดปัญหาทำให้ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาผู้เป็นเหยื่ออาชญากรรมทางอาญาจะต้องสูญเสียโอกาสในการได้รับการเยียวยาความเสียหาย

ดังนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 โดยคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามากขึ้น ให้กรณีนี้ผู้เสียหายมิได้เป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการ และศาลในคดีอาญามีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ด้วยเหตุยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย หากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีเหตุอันสมควร ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลในคดีเดิมมีคำสั่งอนุญาตให้พิจารณาคดีใหม่ได้ เพื่อให้สิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและได้รับการเยียวยาความเสียหายอย่างเป็นธรรมสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นการเชื่อมกระบวนการพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเข้าด้วยกันเพื่อใช้สำหรับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาโดยเฉพาะ อีกทั้งเป็นกลไกในการแก้ไขข้อบกพร่องของกระบวนการยุติธรรมที่อาจเกิดจากการขาดพยานหลักฐานในชั้นสอบสวนหรือแม้กระทั่งการดำเนินคดีของพนักงานอัยการที่เกิดขึ้นได้ และยังช่วยรักษาสมดุลระหว่างหลักความมั่นคงแห่งคำพิพากษากับสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหายทางแพ่งของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

การศึกษาแต่ละประเด็นปัญหาจะเปรียบเทียบกับปัญหาดังกล่าวกับแนวทางกฎหมายของประเทศอังกฤษอันเป็นระบบจารีตประเพณี (Common Law System) และสาธารณรัฐฝรั่งเศสอันเป็นระบบประมวลกฎหมาย (Civil law System) ที่ใช้บังคับกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา และกฎหมายของประเทศไทยอันเป็นระบบประมวลกฎหมาย (Civil law System) ที่ใช้บังคับกับผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เพื่อจะนำไปสู่ข้อเสนอแนะทางกฎหมายที่สามารถปรับใช้ในระบบกฎหมายของประเทศไทยได้อย่างแท้จริง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามีประสิทธิภาพสูงสุด

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาค่านิยมความหมายของผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ควรแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) บัญญัติว่า “ผู้เสียหาย หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4,5 และ 6”

แก้ไขเพิ่มเติมเป็น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4)/1 บัญญัติว่า “ผู้เสียหายใน คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หมายความว่าบุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานใดฐานหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย รวมทั้งบุคคลอื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ใน มาตรา 4,5 และ 6”

2. ปัญหากระบวนการแจ้งสิทธิการยื่นคำร้องขอให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ควรแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่ พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญา ขอให้บังคับจำเลยให้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มีกรสืบพยาน ให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้อง ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะ โจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้องแสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่า คำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้ค่าขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่ พนักงานอัยการเป็น โจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความใน มาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้”

แก้ไขเพิ่มเติมเป็น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 บัญญัติว่า “ในคดีที่ พนักงานอัยการเป็น โจทก์ ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกายชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญา ขอให้บังคับจำเลยให้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้

การยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหายต้องยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน ในกรณีที่ไม่มีกรสืบพยาน ให้ยื่นคำร้องก่อนศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี และให้ถือว่าคำร้องดังกล่าวเป็นคำฟ้อง ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและผู้เสียหายอยู่ในฐานะ โจทก์ในคดีส่วนแพ่งนั้น ทั้งนี้ คำร้องดังกล่าวต้อง

แสดงรายละเอียดตามสมควรเกี่ยวกับความเสียหายและจำนวนค่าสินไหมทดแทนที่เรียกร้อง หากศาลเห็นว่าคำร้องนั้นยังขาดสาระสำคัญบางเรื่อง ศาลอาจมีคำสั่งให้ผู้ร้องแก้ไขคำร้องให้ชัดเจนก็ได้

คำร้องตามวรรคหนึ่ง ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์เมื่อพนักงานอัยการได้ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลให้มีหน้าที่ยื่นคำร้องขอต่อศาลให้แจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายทราบพร้อมกับสำเนาคำฟ้องในคดีอาญา

คำร้องตามวรรคหนึ่งจะมีค่าขอประการอื่นที่มีใช้คำขอบังคับให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญามีได้ และต้องไม่ขัดหรือแย้งกับคำฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ และในกรณีที่พนักงานอัยการได้ดำเนินการตามความใน มาตรา 43 แล้ว ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องตามวรรคหนึ่งเพื่อเรียกทรัพย์สินหรือราคาทรัพย์สินอีกไม่ได้”

3. ปัญหาการพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ควรแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่งศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

แก้ไขเพิ่มเติมเป็น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่งศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายมิได้เป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการและศาลในคดีอาญามีคำพิพากษายกฟ้องโจทก์ด้วยเหตุยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลย หากมีพยานหลักฐานใหม่หรือมีเหตุอันสมควร ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องขอให้ศาลในคดีเดิมมีคำสั่งอนุญาตให้พิจารณาคดีใหม่ได้”

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

ชัช ชลวร. ข้อพิจารณาประกอบพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(ฉบับที่ 24) พ.ศ. 2548 การดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2549.

วิเชียร ดิเรกอุดมศักดิ์. กฎหมาย วิ.อาญาพิสดาร เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: แสงจันทร์การพิมพ์, 2568.

บทความ

ศรชัย เชี่ยวชาญ และประทีป ทับอัสตานนท์. “มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับคดีในคดีแพ่ง

เกี่ยวข้องกับคดีอาญา.” วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย 13 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2563):

90.